

MATEMATIKA FANIDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH

Mutalipova Toira G'ayratjonovna

*Farg'ona viloyati Farg'ona tumani Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limi tasarrufidagi
53-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi Matematika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *ushbu ilmiy maqolada matematika fanida qo'llaniladigan didaktik materiallar, qo'llanmalarining ahamiyati va darslarda qo'llanilish usullari haqida ma'lumotlar keltirilgan*

Kalit so'zlar: *usul, didaktik o'yinlar, faol harakat, nutq boyligi, ko'rgazmali qurollar*

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga dastlabki matematik tushunchalarni o'rgatish uchun o'qituvchi ta'limning eng qulay usullaridan foydalansa maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda didaktik o'yinlarning ahamiyati juda katta. Shuning uchun o'quvchilarga berilayotgan bilimlar ularning yosh xususiyatlariga muvofiq o'yin tariqasida uyushtiriladi. Bunday o'yinlar jarayonida o'quvchilar matematika fanidan darslikda berilgan, o'zlashtirishi murakkab bo'lgan materiallarni oson o'zlashtiradi va shu bilan birga atrof-muhit, voqealarni kuzatishga, solishtirib ko'rish, ular to'g'risida fikrlash, ulardan to'g'ri xulosalar chiqarish va xulosalarini asoslashga o'rganadilar. O'quvchilarni matematika faniga qiziqitirish va bilim, ko'nikma, malakalarini to'g'ri egallashlariga erishishni didaktik o'yinlar orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Masalan: 1-sinf 2-chorakda "Bir xonali sonlar" mavzusi bilan tanishtirilayotganda "To'g'ri yura olasanmi?" didaktik o'yinidan foydalanilsa kutilgan natijani beradi. Bu didaktik o'yinni ikki guruhda musobaqa tarzida tashkil etish mumkin. Didaktik o'yinlar, asosan, ta'lim jarayonini bolalarning yosh xususiyatlari va tayyorgarliklariga qarab samarali tashkil qilishga, ularga bilim va ma'lumot berishni yengillashtirishga, ta'limda ko'rgazmalilikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib o'quvchilarni o'quv materiallari bilan ortiqcha band qilib qo'ymaslik, toliqtirmaslik va zeriktirmaslik imkoniyatini yaratadi, dastur materiallarini o'zlashtirishda qulaylik tug'diradi. Didaktik materiallar pedagog tomonidan har bir darsga alohida tayyorlangan bo'lib, u dars mazmunini to'la ifodalash va o'quvchilar dars mazmunini yaxshi tushunib yetishlari uchun xizmat qiladi. Bularga har turli ko'rgazmali qurollar, turli muammoli vaziyatlarni yaratuvchi moslamalar, o'yin va hokozalar kiradi. Didaktik materiallar ham didaktik tamoyillarga mos ravishda yaratiladi. Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, dars davomida foydalanilayotgan didaktik o'yin darsning mavzusiga mos ravishda tanlab olinishi muhim ahamiyatga egadir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda didaktik o'yinlardan foydalanish samarali natija beradi. O'quvchilarning nutq boyligini oshirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishda ham didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlarga axborotlarni tashuvchi manba sifatida qaraladi. Dars jarayonida didaktik o'yinlarni tashkil etish o'quvchilar o'rtasida muloqot qilish, diqqatni jamlash va o'z navbatida hozirjavoblik kabi xislatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Didaktik o'yinlar bolalar faoliyatini rivojlantiribgina qolmay, ularning fikrlarini bir joyda to'plab, tez va aniq bayon etishga, mashg'ulotlar jarayonida o'zaro hamjihatlikda faol harakat qilishga undaydi. O'quvchilarda bilim olishga, tengqurlaridan ortda qolmaslik hissi kuchayadi. Boshlang'ich sinflarda grammatik mavzu va o'quv faoliyati bilan bog'liq turli ta'limiy o'yinlar

o'quvchilarning bilish faoliyatini oshiradi, aqliy charchoqlikning oldini oladi. Shuningdek, olingan bilimlarni mustahkamlash va nazorat qilishda samarali vositalardan sanaladi. Ayniqsa, ona tili darslarida olib boriladigan ta'limiy o'yinlarning ahamiyati g'oyatda katta bo'lib, ular mazmuniga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi. Grammatik topshiriqlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirish bilan birga bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o'stirishga yo'naltirilgan har bir mashg'ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi. Didaktik o'yinlar bolalar faoliyatini rivojlantiribgina qolmay, ularning fikrlarini bir joyga to'plab, tez va aniq bayon etishga, mashg'ulotlar jarayonida o'zaro hamjihatlikda faol harakat qilishga undaydi. Eng muhimi, bolalardagi iqtidor, salohiyat, maqsadga intiluvchanlik yuzaga chiqadi va mukammalashib boradi.

Darslarda innovatsion texnologiyalardan foydalanish deganda, o'qituvchining dars jarayonida qo'llashi lozim bo'lgan interfaol metodlar, didaktik materiallarni darslarda qo'llanishiga e'tibor qaratiladi. Bunda ijtimoiy, shaxsiy, oilaviy, kasbiy, motivlar bo'lib, ular birinchidan, o'qituvchi ta'lim-tarbiya sohasidagi ehtiyojlari, maqsadlari, manfaatlari, qiziqishlarini ifoda etadi. Ikkinchidan, o'qituvchi va pedagogik texnologiyaning boshqa ishtirokchilari uchun o'quv jarayonida qo'llaniladigan didaktik materiallarga ehtiyoj, inoqsad, vazifalarini ifoda etadi. Metodlar, vositalar pedagogik texnologiya o'quv jarayonida qo'llaniladigan didaktik materiallardan samarali foydalanish jarayonini harakatga keltiruvchilar hisoblanadi. Ularning qanchalik to'g'ri va sifatli qo'llanilishi kutilayotgan natijaning qanday darajada bo'lishini hal qiladi. Ular har xil sharoitlarga moslashuvchan bo'lishi, zarur hollarda yaingilanib borishi nazarda tutiladi. O'quv jarayonida qo'llaniladigan didaktik materiallar ayrim o'quvchilar uchun alohida hamda barcha o'quvchilar uchun umumiy o'rtacha darajalarda belgilanadi. Pedagogik texnologiya, usullar turini tanlash o'quv jarayonida qo'llaniladigan didaktik materiallar foydalaniladigan mashg'ulotlarda qaysi darajadagi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishini nazarda tutilganiga bog'liqdir. O'quv jarayonini

samarali tashkil etishda pedagogik texnologiyada har bir o'quvchi o'z sihxasini o'zi namoyon etishi, har bir materialni o'zlashtirishga yondashuv o'ziga xos uslublarni tanlashi, o'quvchilar tashabbusi har bir o'quvchi qalbiga kuchli yo'l topishi mumkin. O'quvchilarning og'zaki hisoblash malakalari turli-tuman mashqlarni bajarishlari jarayonida shakllanadi. Bu mashqlarning asosiy turlari quyidagilar:

1. Matematik ifodalarning qiymatini topish. Matematik ifodalar so'zlar bilan turli usullarda berilishi mumkin: 90 dan 7 ni ayirib; kamayuvchi 90, ayiriluvchi 7. Ayirmaning toping. Ifodalar sonlarning turli sohalarida: bir xonali sonlar bilan (9–5); ikki xonali sonlar bilan (90–50) va hokazo berilishi mumkin. Biroq, odatda, og'zaki hisoblash usullari 100 ichidagi sonlar bilan bajariladigan amallarga keltirilishi kerak. Ifodani misol ko'rinishida (og'zaki yoki yozma ravishda): $6+3$, $40+35$ hamda boshqa hollarda jadval ko'rinishida berish mumkin. Ifodalarning qiymatlarini topishga doir mashqlardan asosiy maqsad o'quvchilarda puxta hisoblash malakalarini hosil qilishdir. Shu bilan birga ifodalarning qiymatlarini topishga doir mashqlar arifmetik amallar nazariyasi masalalarini o'zlashtirishga ham yordam beradi.

2. Og'zaki hisoblash usullari. Og'zaki hisoblash malakalarini shakllantirish matematik tasavvur va tafakkurni shakllantirishga yordam beradi.

3. Matematik ifodalarni taqqoslash. Bu mashqlar qator variantlarga ega. Ikkita ifoda berilishi mumkin, ularning qiymatlari teng yoki teng emasligini aniqlash, agar ular teng

bo'lmasa, qaysi biri katta yoki kichikligini aniqlash kerak. Bunday mashqlarning asosiy maqsadi - arifmetik amallar, ularning xossalari, tengliklar va tengsizliklar haqidagi nazariy bilimlarni o'zlashtirishga yordam berishdir. Bundan tashqari, ifodalarni taqqoslashga doir mashqlar hisoblash malakalarini shakllantirishga yordam beradi.

4. Tenglamalarni yechish. Og'zaki mashqlar sifatida turli tenglamalar ham beriladi. Bular, avvalo, sodda ko'rinishdagi tenglamalardir ($x+2=10$). Bunday mashqlarning vazifasi tenglamalarni yechish uquvini ishlab chiqish, o'quvchilarga arifmetik amallarning komponentlari va natijasi orasidagi bog'lanishni o'zlashtirish, hisoblash malakalarini hosil qilishga yordam berishdir.

5. Masalalarni yechish. Og'zaki yechish uchun sodda masalalar bilan bir qatorda murakkab masalalar ham beriladi. Bunday mashqlar masalalar yechish uquvini hosil qilish maqsadida kiritiladi va nazariy bilimlarni o'zlashtirish hamda hisoblash malakalarini shakllantirishga yordam beradi.

6. Tarixiy ma'lumotlardan foydalanish. Sharq mutafakkirlari merosidan darslarda samarali foydalanish boy tarixiy merosimizni o'rganish natijasida o'quv materiallarini o'zlashtirish hamda hisoblash malakalarini shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva B.S. va b. Matematika. 1-sinf o'qituvchilari uchun metodik qollanma - Toshkent, 2014.
2. Abdullayeva B.S. va b. Matematika. 2-sinf o'qituvchilari uchun metodik qollanma. - Toshkent, 2015.
3. Axmedov M. va b. Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik - Toshkent, «Turon-Iqbol», 2016.
4. Abduraxmonova N. va b. Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik - Toshkent, «O'zbekiston», 2016.
5. Burxonov S. va b. Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik - Toshkent, «Sharq», 2016.
6. Bikbayeva N.U.M Matematika Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik - Toshkent, «O'qituvchi», 2015.
7. Bikbayeva N.U. Matematika. 4-sinf. O'qituvchilar uchun qollanma. - Toshkent, «O'qituvchi», 2015.
8. Jumayev M.E. va b. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. Toshkent., «Fan va texnologiya». 2005.